

บทที่ ๔

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้รวบรวมอนุภาคสมพาสที่ผิดธรรมชาติที่พบจากนิทานไทยภาคต่าง ๆ ได้แก่ ภาคกลาง เหนือ อีสาน และใต้ ทั้งที่เป็นนิทานมุขปาฐะและนิทานลายลักษณ์ รวม ๑๕๔ เรื่อง แล้วนำมาจัดให้เป็นระบบเดียวกันโดยมีดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้านเป็นพื้นฐาน อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่าในดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน อนุภาคที่เกี่ยวข้องกับสมพาสที่ผิดธรรมชาติโดยตรงคือ อนุภาค T10 unusual marriage นั้นไม่มีอนุภาคที่เป็นหัวข้อย่อย มีแต่เพียงอนุภาคที่เชื่อมโยงกับอนุภาคอื่นเท่านั้น ทำให้ต้องไปพิจารณาในหมวดอื่นแทน และพบว่ายังมีอนุภาคที่เกี่ยวข้องกับสมพาสที่ผิดธรรมชาติอื่นๆ กระจายอยู่ในหมวดหมู่ต่าง ๆ ที่สำคัญได้แก่ หมวด A อนุภาคเกี่ยวกับตำนานปรัมปราหรือเทวดาทำนาน หมวด B อนุภาคเกี่ยวกับสัตว์ หมวด C อนุภาคเกี่ยวกับข้อห้าม หมวด F อนุภาคเกี่ยวกับเรื่องมหัศจรรย์ หมวด G อนุภาคเกี่ยวกับยักษ์ รวมทั้งในหมวด T เรื่องเพศ ซึ่งอยู่นอกเหนือจาก T10 unusual marriage นอกจากนี้ ในดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้านยังมีการจัดหมวดหมู่อนุภาคสมพาสที่ผิดธรรมชาติปะปนกันไม่ชัดเจนรวมทั้งมีอนุภาคที่ซ้ำซ้อนกัน ทำให้ไม่สามารถนำมาเป็นรูปแบบหลักในการจัดอนุภาคสมพาสที่ผิดธรรมชาติของนิทานไทยได้

ผู้วิจัยจึงได้จัดหมวดหมู่อนุภาคสมพาสที่ผิดธรรมชาติในนิทานไทยขึ้นมาใหม่โดยพิจารณาจากความสัมพันธ์ของตัวละคร อันได้แก่ คน สัตว์ สิ่งเหนือธรรมชาติ และรวมการที่เพศหญิงดื่ม “น้ำ” หรือกินพืชบางอย่างมาจากเพศชายเข้าเป็นสมพาสอีกชนิดหนึ่ง ดังนั้น อนุภาคสมพาสที่ผิดธรรมชาติในนิทานไทยจึงแบ่งได้เป็น ๕ หมวดใหญ่คือ ๑. อนุภาคคนสมพาสกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ๒. อนุภาคคนสมพาสกับสัตว์ ๓. อนุภาคสิ่งเหนือธรรมชาติสมพาสกับสัตว์ ๔. อนุภาคสัตว์สมพาสกับสัตว์ต่างชนิดกัน และ ๕. อนุภาคสมพาสที่ผ่านการดื่มหรือกิน ภายในหมวดใหญ่นี้ได้แบ่งอนุภาคย่อย ๆ ที่เกี่ยวข้องกัน โดยใช้เลขทศนิยมตามรายละเอียดของอนุภาคย่อยเหล่านั้นเป็นลำดับ รวมทั้งให้ชื่อนิทาน ชนิดของข้อมูล และที่มาของนิทานด้วย

ผู้วิจัยพบว่าคู่สมพาสที่ผิดธรรมชาติในนิทานไทยที่นำมาจัดระบบ มีลักษณะที่น่าสนใจดังนี้

๑. คู่สมพาสที่พบมากที่สุดคือ คู่สมพาสที่เป็นคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ คู่สมพาสที่เป็นคนกับสัตว์ และคู่สมพาสที่มาจากการดื่มหรือกิน

คู่สมพาสที่เป็นสิ่งเหนือธรรมชาติได้แก่ เทวดา นางฟ้า กินรี ยักษ์ รวมทั้งนางนเรมิตที่อาศัยอยู่ในพีช หรือสิ่งของ คู่สมพาสกลุ่มนี้มักจะมีพลังอำนาจเหนือมนุษย์ ซึ่งมีทั้งก่อให้เกิดคุณหรือโทษกับคู่สมพาส เช่น เป็นผู้ช่วยเหลือ ทำให้ได้รับภัยพิบัติ หรือไม่ให้คุณหรือโทษใด ๆ

คู่สมพาสที่เป็นสัตว์ ได้แก่สัตว์ที่มีอยู่จริงในธรรมชาติ เช่น สุนัข ลิง ชะนี เต่า งู จระเข้ ปลา กบ มด นก และสัตว์ที่มีอยู่เฉพาะในตำนาน ได้แก่ นาค ราชสีห์ ลักษณะของคู่สมพาสสัตว์มีทั้งที่เป็น สัตว์จริง ๆ สัตว์ที่กลายร่างเป็นคนได้ สัตว์ที่ต่อมาถอดร่างเป็นคน และคนที่แปลงร่างเป็นสัตว์

คู่สมพาสที่มาจาก การดื่มหรือกิน มักเป็นคู่ของคนกับสัตว์ เช่น คนดื่มน้ำในรอยเท้าช้าง กวาง กินหญ้าที่เป็นอสุจิฤๅษี หมักินน้ำบัวปากคน เป็นต้น การดื่มหรือกินบางอย่างแล้วตั้งครรรจ์จัดเป็น การสมพาสชนิดหนึ่งซึ่งอยู่ในรูปสัญลักษณ์ แบ่งได้เป็น การดื่มกินโดยตรง เป็นการกินสิ่งที่มาจากร่างกายของฝ่ายชาย เช่น น้ำปัสสาวะ อสุจิ เหงื่อโคล น้ำบัวปาก และน้ำในรอยเท้า และการดื่มกินทาง อ้อม คือกินพืชที่รดด้วยน้ำปัสสาวะ กินพืชที่เหลืออกจากสัตว์กิน รวมทั้งกินสิ่งที่เทวดามอบให้

๒. คู่สมพาสที่เป็นสิ่งเหนือธรรมชาติกับสัตว์ และคู่สมพาสที่เป็นสัตว์ต่างชนิดกัน พบไม่มากนัก เช่น นาคสมพาสกับวิทยากร ยักษ์สมพาสกับสัตว์ ลิงสมพาสกับปลา เป็นต้น

ผู้วิจัยพบว่าคู่สมพาสที่พบมากที่สุดนี้มีชื่อนำสังเกตคือเป็นสมพาสของ “คน” กับ “สิ่งที่ไม่ใช่คน” ซึ่งได้แก่สิ่งเหนือธรรมชาติและสัตว์ ส่วนการสมพาสของ “สิ่งที่ไม่ใช่คน” กับ “สิ่งที่ไม่ใช่คน” ซึ่งประกอบด้วยสิ่งเหนือธรรมชาติกับสัตว์ และสัตว์กับสัตว์ต่างชนิดกัน มีเล่าอยู่ในนิทานเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่องมาจาก ในการเล่านิทานนั้นส่วนหนึ่งเป็นการแสดงมโนทัศน์ของผู้เล่าที่มีต่อโลก โดยผู้เล่าซึ่งเป็นคนเป็นจุดศูนย์กลางและมี “โลก” ซึ่งมีทั้งคนด้วยกันรวมถึงสัตว์และสิ่งเหนือธรรมชาติต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องสัมพันธ์ด้วย อย่างไรก็ดีทั้งสัตว์และสิ่งเหนือธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์กับคนโดยการสมพาสในนิทานเหล่านี้ ต่างก็เป็นตัวแทนของคนในลักษณะต่าง ๆ ทั้งสิ้น ดังนั้นสถานะความเป็นสัตว์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติจึงเป็นสัญลักษณ์ที่ผู้เล่าสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะนิสัยของตัวละครและยังให้ความหมายบางประการแก่นิทานแตกต่างกันไปอีกด้วย

ในการวิเคราะห์อนุภาคสมพาสที่ผิดธรรมชาติ ผู้วิจัยได้เลือกวิเคราะห์เฉพาะอนุภาคที่พบซ้ำกัน เสมอเนื่องจากเป็นอนุภาคที่ผู้คนนิยมเล่าและฟังกันอย่างกว้างขวาง สามารถแสดงให้เห็นวัฒนธรรมที่รับรู้ร่วมกันของคนไทย และในทางจิตวิทยาอาจถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์แทนจิตไร้สำนึกส่วนรวมของคนในสังคมหรือของมนุษยชาติ อนุภาคที่เลือกมาวิเคราะห์นี้ ได้แก่ ๑. อนุภาคคนสมพาสกับยักษ์ ๒. อนุภาคคนสมพาสกับนางที่ถือกำเนิดจากดอกบัว ๓. อนุภาคคนสมพาสกับกินรี ๔. อนุภาคคนสมพาสกับสัตว์ : สัตว์ที่ต่อมาถอดร่างเป็นคน ๕. อนุภาคคนสมพาสกับงูและนาค ๖. อนุภาคดื่มน้ำหรือน้ำปัสสาวะในรอยเท้าช้างแล้วตั้งครรรจ์

ผลการวิเคราะห์ผู้วิจัยพบว่า

อนุภาคคนสมพาสกับยักษ์ สะท้อนให้เห็นลักษณะของครอบครัวไทยและความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างสมาชิกในครอบครัว นั่นคือครอบครัวไทยในอดีตนิยมแต่งลูกเขยเข้าบ้าน ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างลูกเขยกับพ่อตา รวมทั้งการที่ชายไทยมักจะมีภรรยาหลายคนทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างลูกเลี้ยงและแม่เลี้ยง จึงมีการให้ตัวละครยักษ์ซึ่งมีลักษณะที่รับรู้ตรงกันว่าดุร้าย น่าเกลียด มีกำลังอำนาจเหนือมนุษย์มาสมทบบาทเป็นพ่อตา แม่เลี้ยงหรือเมียน้อยซึ่งเป็นตัวละครฝ่ายร้ายในนิทานและในที่สุดจะถูกตัวละครเอกปราบ ทั้งนี้เพื่อระบายความกดดันที่เกิดขึ้นในจิตใจ

อนุภาคคนสมพาสกับนางในดอกบัว คนไทยรับเอาความคิดเรื่องผู้มีบุญเกิดในดอกบัวมาจากอินเดีย แต่ในคติของอินเดียนั้นผู้ที่เกิดในดอกบัวมีทั้งหญิงและชาย แต่เมื่อไทยรับคติความคิดนี้มานั้นได้รับเอาเฉพาะคติผู้หญิงเกิดในดอกบัวเท่านั้น โดยผู้หญิงที่เกิดในดอกบัวที่มีอิทธิพลต่อความคิดนี้มากที่สุดคือนางปทุมมาวดี โดยมีเรื่องเล่าอยู่ในวรรณคดีพุทธศาสนาชื่อ **ไตรภูมิพระร่วง** และบทกล่อมเด็กของชาวบ้าน อนุภาคนางที่เกิดในดอกบัวสะท้อนให้เห็นทัศนคติของชายที่มีต่อหญิงในอุดมคตินั้นคือเป็นหญิงที่มีความงาม มีความบริสุทธิ์ และมีความดีงาม ซึ่งเป็นคุณลักษณะของดอกบัวตามความเชื่อที่รับมาจากพุทธศาสนาและเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป

อนุภาคคนสมพาสกับกินรี นางกินรีที่สมพาสกับมนุษย์ในนิทานไทยมีความหมายสองประการที่ตรงข้ามกันอย่างสิ้นเชิง นั่นคือ ประการแรกหมายถึงการเป็นคู่ครองที่มั่นคง รักเดียวใจเดียว เห็นได้จากคู่สมพาสระหว่างคนกับนางกินรีในกลุ่มนี้จะเป็นคู่ผัวเดียวเมียเดียว ซึ่งเป็นเรื่องที่ทำได้ยากในนิทานไทย ในทางตรงข้ามกับนางกินรีอีกกลุ่มหนึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความหมกหมักทางกามารมณ์ของผู้ชาย เนื่องจากนางกินรีกลุ่มนี้เป็น “นางบำเรอ” มากกว่าเมีย เนื่องจากพระเอกมักจะได้นางกินรีเหล่านี้ในปาชนะผจญภัยหรือออกตามหานางเอก เมื่อได้นางกินรีตามที่ต้องการแล้วก็ทิ้งนางไว้ในป่าและออกเดินทางต่อไป

อนุภาคคนสมพาสกับสัตว์ : สัตว์ที่ต่อมาถอดร่างเป็นคน การที่ตัวละครเอกซ่อนอยู่ในร่างสัตว์มีเหตุผลสำคัญคือเพื่อการทดสอบหรือพิสูจน์ความจริงบางประการ นั่นคือ การทดสอบภรรยาในด้านความรักและความซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อสามีโดยเฉพาะสามีที่มีรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์ ซึ่งในที่นี้ได้แทนความอัปลักษณ์ด้วย “ร่างสัตว์” คุณสมบัติเหล่านี้เป็นสิ่งที่สังคมคาดหวังจากสตรีนอกเหนือจากคุณค่าแบบอุดมคติที่พบในคู่สมพาสที่เป็นนางในดอกบัว

อนุภาคคนสมพาสักบังและนาค ตัวละครที่เป็นงูและนาคที่สมพาสักกับมนุษย์ในนิทานไทยถูกแบ่งแยกเพศอย่างชัดเจน นั่นคือพบว่างูเป็นเพศชายเสมอ การที่งูสัมพันธ์กับเพศชายถือเป็นสัญลักษณ์สากลที่รับรู้ตรงกันทั่วโลก ส่วนนาคพบว่าเป็นเพศหญิง ทั้งนี้เนื่องจากนาคมีความสัมพันธ์กับคติความเชื่อท้องถิ่นซึ่งมีการนับถือนาคเป็นบรรพบุรุษ นิทานระยะแรกที่มีธิดานาคที่แต่งงานกับเจ้าชายจึงเป็นสัญลักษณ์ของหญิงพื้นเมืองที่แต่งงานกับคนนอกกลุ่มและมีบทบาทเป็นแม่ของวีรบุรุษ แม้สมัยต่อมาความเชื่อเรื่องนาคจะเจือจางลง แต่ในนิทานก็ยังมีนางนาคที่เป็นชายของเจ้าชายอยู่แม้จะไม่มีบทบาทสำคัญเช่นในอดีตก็ตาม

อนุภาคการเติมน้ำปัสสาวะหรือน้ำในรอยเท้าช้างแล้วตั้งครรภ์ อนุภาคนี้แสดงให้เห็นการผสมผสานความคิดที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นและความคิดที่เป็นสากลผ่านทางสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ตลอดเรื่อง เช่น ความคิดที่เกี่ยวกับช้างสำคัญ คนเกิดในรอยเท้าสัตว์ การนับถือรอยเท้า การเก็บลูกไว้ในปราสาท เป็นต้น ผู้วิจัยพบว่าการที่ผู้หญิงการเติมน้ำในรอยเท้าช้างแล้วตั้งครรภ์เป็นสัญลักษณ์ของการร่วมประเวณีที่ซ่อนเร้น หรือไม่ออกหน้าออกตาอันเนื่องมาจากความเหลื่อมล้ำของฐานะทางสังคมหรือความแตกต่างทางเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ นอกจากนี้เมื่อนำทฤษฎีจิตวิเคราะห์มาใช้ในการวิเคราะห์พบว่าอนุภาคนี้ยังแสดงให้เห็นความคิดและค่านิยมที่พ่อแม่คาดหวังต่อลูกชายหญิง รวมทั้งสภาพความกดดันในจิตใจของลูกที่ตกอยู่ในกรอบบังคับของพ่อ โดยมีการใช้ช้างเป็นสัญลักษณ์แทนอำนาจของพ่อ

ในมิติทางวัฒนธรรม อนุภาคสมพาสักที่ผิพรรณชาติในนิทานไทยได้สะท้อนให้เห็นคติความเชื่อและค่านิยมของสังคมที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวอันเนื่องมาจากการแต่งงานในทุกด้าน เริ่มตั้งแต่การเลือกคู่ ได้แสดงให้เห็นความคิดเรื่องคุณสมบัติของคู่ครองในอุดมคติของฝ่ายชาย ค่านิยมในการเลือกคู่ครอง ซึ่งพบได้จากการวิเคราะห์คนสมพาสักกับนางที่ถือกำเนิดในดอกบัวและอนุภาคคนกับสัตว์ : สัตว์ที่ต่อมาถอดร่างเป็นคน เมื่อแต่งงานแล้วนิทานได้สะท้อนภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัวจากการมีสมาชิกใหม่เข้ามาเพิ่ม เช่นมีลูกเขยเข้ามาอยู่ในครอบครัวทำให้เกิดความขัดแย้งกับพ่อตา หรือเมื่อผู้ชายมีภรรยาใหม่ทำให้เกิดความขัดแย้งกับภรรยาเดิมหรือกับลูกของภรรยาเดิมนั้น มีการใช้ยักษ์เป็นสัญลักษณ์แทนสมาชิกในครอบครัวที่ผู้เล่าหรือผู้ฟังส่วนใหญ่ไม่ชอบ ในระดับของคู่สามีภรรยาเอง นิทานได้สะท้อนให้เห็นลักษณะคู่สามีภรรยาที่เป็นอุดมคติคือเป็นคู่ผัวเดียวเมียเดียวแสดงให้เห็นในนิทานที่มีอนุภาคเกี่ยวกับคนสมพาสักกับกินรี รวมทั้งปัญหาที่เกิดจากสามีมีความปรารถนาในผู้หญิงมากกว่าหนึ่งคน หรือปรารถนาที่จะนอกใจภรรยาซึ่งแสดงอยู่ในนิทานที่มีอนุภาคเกี่ยวกับคนสมพาสักกับกินรีเช่นเดียวกัน ในลำดับต่อมา หลังจากแต่งงานและมีลูกแล้ว นิทานที่มีอนุภาคสมพาสักที่ผิพรรณชาติยังให้ความหมายสะท้อนวิถีการอบรมเลี้ยงดูลูกซึ่งแตกต่างกันระหว่างลูกชายกับลูกสาว ตลอดจน

สะท้อนสภาวะความกดดันในจิตใจของลูก โดยเฉพาะลูกสาวที่มีต่อกรอบของพ่อแม่ ดังจะเห็นได้อย่างชัดเจนจากการวิเคราะห์ทฤษฎีอุนาคคณิงดิมน้ำในรอยเท้าช้างแล้วตั้งครรรค์ ไม่เพียงเท่านั้น ในการศึกษาอุนาคคณสมพาสกับงูและนาคยังแสดงให้เห็นร่องรอยของการให้ความสำคัญกับการสืบเชื้อสายทางแม่ของคนไทยตลอดจนถึงการค่อย ๆ ลดความสำคัญลง ซึ่งความหมายต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแต่ปรากฏอยู่ในนิทานทั้งสิ้น ดังนั้นการศึกษาวิเคราะห์อุนาคคณสมพาสที่ผิดธรรมชาติในนิทานไทย โดยเลือกวิเคราะห์อุนาคคณที่พบได้บ่อยครั้ง สามารถทำให้มองเห็นภาพรวมของความคิดความเชื่อและค่านิยมของคนไทยที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวได้อย่างรอบด้าน

นอกจากจะแสดงความหมายที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวแล้ว การศึกษาอุนาคคณสมพาสที่ผิดธรรมชาติในนิทานไทยยังทำให้เห็นถึงร่องรอยการรับอิทธิพลความคิดความเชื่อมาจากอินเดียผ่านทางพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ เช่น ความคิดเรื่องยักษ์ ความคิดเรื่องผู้มีบุญที่ถือกำเนิดในดอกบัว ความคิดเรื่องนางกนิรี ความคิดเรื่องการเสวยพระชาติของพระโพธิสัตว์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เมื่อรับเข้ามาแล้วได้มีการปรับให้เข้ากับความคิดและความเชื่อที่มีอยู่เดิมของไทยตลอดจนสอดคล้องกับความเชื่อทางพุทธศาสนา ทำให้อุนาคคณเหล่านี้มีลักษณะเฉพาะของไทยเอง เช่น การรับความคิดเรื่องยักษ์ให้เป็นผู้ร้ายในนิทานเช่นเดียวกับเรื่องรามายณะ แต่ในนิทานไทยยังมีการเจาะจงให้รับบทบาทเป็นพ่อตาหรือแม่เลี้ยงใจร้ายด้วย การที่นาคที่สมพาสกับคนในนิทานไทยมีเฉพาะเพศหญิง ในขณะที่วัฒนธรรมอื่นมีทั้งผู้หญิงและผู้ชาย หรือการที่รับความคิดเรื่องคนเกิดในรอยเท้าสัตว์ซึ่งเป็นความเชื่อของคนพื้นเมืองเดิมในอินเดียเข้ามาแล้วคนไทยนำมาสร้างสรรค์เป็นอุนาคคณดิมน้ำในรอยเท้าช้างและตั้งครรรค์ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นจินตนาการและความคิดในเชิงสร้างสรรค์ของคนไทยต่อการรับอิทธิพลความคิดจากต่างวัฒนธรรมตลอดจนการบูรณาการความคิดนั้นให้เข้ากับลักษณะสังคมของไทยได้เป็นอย่างดี

ส่วนความหมายเชิงสากลของอุนาคคณสมพาสที่ผิดธรรมชาตินั้นพบว่าเป็นความคิดที่เป็นคิดสากลดังจะพบได้ว่ามีอุนาคคณเหล่านี้เป็นจำนวนมากในดัตช์อุนาคคณิทานพื้นบ้านเช่นเดียวกับในนิทานไทย อันแสดงให้เห็นระบบความคิดของคนไทยที่มีลักษณะเป็นสากลซึ่งสะท้อนจิตใจสำนึกส่วนรวมของมนุษย์ที่ปรากฏผ่านสัญลักษณ์ในนิทาน

ข้อเสนอแนะ

๑. นิทานไทยมีอุนาคคณที่น่าสนใจเป็นจำนวนมาก และส่วนใหญ่มีลักษณะที่แตกต่างจากอุนาคคณที่พบในหนังสือดัตช์อุนาคคณิทานพื้นบ้านของสติต ทอมป์สัน จึงควรมีการรวบรวมดัตช์อุนาคคณของไทยเองขึ้นมาให้เป็นระบบ

๒. ควรมีการศึกษาวิเคราะห์อนุภาคที่น่าสนใจอื่นๆ ในนิทานไทยเพื่อให้เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมไทยและความคิดอันเป็นสากลผ่านทางข้อมูลคติชนในประเพณีนิทานมากยิ่งขึ้น